

Eranke

Vatan 12. 3. 1959

Günün Yaza 1

Erzurumun
Kurtuluşu

Doç. Dr. Yılmaz ALTUĞ

12 Mart 1917 de Kahraman Erzurum on üç ay süren Rus istilâsından sonra Anavatanı tekrar kavuşuyordu. Sarıkamış mağlûbiyetinden sonra 16 Subat 1916 da Ruslar Erzuruma girmişlerdi. 1877-78 harbi esnasında bütün çalışmalarına rağmen Erzurumu alamıyan aksine «Milliye» denilen gönüllü alaylarından ve nihayet Kars kapısından taşıp elindeki kazma, balta, mızrak ve hançerle Aziziye tabyasında kendilerini mağlûp eden kadın erkek Erzurumlulardan intikam almak isteyen Ruslar Birinci Dünya Harbinde Doğu cephesinde ilk hedef olarak Erzurumu seçmişlerdi.

Gerçekten 1877 yılının Kasım ayının 14 ncü günü Erzurum halkı Türk tarihinin şanlı dolu kahramanlık sayfalarına bir yenisini daha kattı. Gazi Ahmet Muhtar Paşa Deveboynunda kendi askerinden çok üstün sayıdaki Rus Ordusuna karşı çok şanlı bir savunma yapmış fakat nihayet 25.000 kişiye inen ordusu ile Erzurum kalesine çekilmeye mecbur olmuştu. Fakat Erzurum halkı yedisinden yetmişine kadar savaşmak ve ancak ölümlerini Ruslara bırakmaya and içmişlerdi. Halkın seçtiği temsilciler bu kararlarını Gazi Ahmet Muhtar Paşaya bildirdiler ve Aziziye tabyası unutulmaz bir şahımsız olarak tarihe geçti.

Erzurum halkının şehri için savaşmasını hemen her Erzurum muhasarasında görmek mümkündür. 1242 de Erzurum Moğolların eli ne düştü. Fakat gayet şiddetli bir harpten sonra ve bir hıyanet sonunda, Moğol kumandanı Baycu Noyana karşı Erzurum Subaşı Sinaneddin Yakut idaresi altında asker ve şehir halkı çok şiddetle çarpıştı. Ancak burç kumandanları, dan birinin hıyaneti ile şehir düştü. Moğollar halkın bir kısmını imha diğer kısmını ise köle yaptılar. Şehir ise baştan aşağı yakıldı.

1071 de Malazgirt savaşını kazanan Sultan Alparslan müstahkem bir şehir olan ve Bizans İmparatorlarından 2. ci Teodosius'e izafetle Theodosopolis denilen bugünkü Erzurumun işgaline tevessül etmemiş buranın kendiliğinden düşmesini beklemiştir. Mamafih bu şehir Türk kumandanlarından (emân) ve (istimân) haracı vermekle

de bu işgali bir müddet geciktirmiştir. Nihayet 1080 yılında Sultan Melikşah'ın kumandanı Emir Ahmed Erzurumu Güreistan Kralı 2. ci Görgü'yi yenerek almış ve Erzen-i Rum veya Erzrüm adı ile anılmaya başlayan bu şehir artık Türklerin vazgeçilmez bir beledi olmuştur.

Erzurum'un Saltukoğullarının merkezi olduğuna, Eretna, Karakoyunlular ve Akkoyunlular idaresinde bulunduğunu biliyoruz. Nihayet Yavuz Sultan Selimin Caldiran seferinden dönerken (1514 te bazı tarihçilere göre ise bir yıl sonra yani 1515) te işgal ile Osmanlı Devletine ilhak edilmiştir.

Erzurum Osmanlılarla İranlılar arasındaki mücadelede de birinci derecede rol oynamıştır. 4. cü Murat Meşhur Revan seferine başlamak üzere 1635 Haziranında Erzuruma ordusu ile gelmiştir. Bu devrede Timur Kazak Halil Paşa ve Pa-muk Mustafa Paşa Erzurum tarihindeki ünlü isimlerdir.

Erzurum Doğuda hem stratejik bakımdan Anadolunun kilidini teşkil ederken hem de gayet aydın ve vatansever halkı ile de memleket işlerine yakın ve rehberlik teşkil eden bir ilgi göstermiştir, 1908 İkinci Mesrutiyet ilânından önce 1906 daki şahsî vergi ve hayvanat yüzünden Erzurumda küçük çapta bir isyan çıkmış Tabur kumandanı Saffet bey adı bir subay taburunu ararak şehir haricine çıkmış ve isyan etmişti. Mesrutiyetin tekrar ilanı için Padişaha müracaat edildi. Padişah vait etmekle beraber el atandan harekete de geçti. Vali Nâzım Paşa azledilip yerine Arnavut Abdullah Paşa tayin edilmiş Abdullah paşanın subay ve kumandanlar arasında yapmak istediği azil ve sürgünlere Ordu Kumandanı Müşir Zeki Paşa mâni olmuştur. Fakat Erzurumun mert ve asil çocuklarından 150 kişiye Abdullah paşa yapmadığını bırakmamıştır. Bunların yüzüncüleri şişe dağlanmış her cesit eza ve cefa yapılmıştı. Hapse atılanlar ve sürülenler vardı. Sürülenler arasında babayiğit bir insan olan Hacı Akif Ağa ve Hacı Sevket Efendi gibi ülemalar da bulunuyordu. (1)

Mondros mütarekesinden sonra da bu dadalar diyarında önce 13 Mart 1919 da İstanbuldaki «Vilâyet Şarkıye Müdafaa Hukuku Millîye Cemiyetinin bir şubesi açıldı. Bu Cemiyetin gayretleri ile 23 Temmuz 1919 da Mustafa Kemal Paşanın başkanlığında Erzurum Kongresi toplanmış ve Milli Mücadelenin ve yeni Türkiye Devletinin hukukî temeli atılmıştır.

Bugün büyük kurtarıcının adı ile açılan Atatürk Üniversitesinin Erzuruma çoktan lâayık olduğu ilmi önemi de verdireceğine ve yakın bir gelecekte bu kahramanlar diyarının doğunun en zengin ve ileri bir kültür merkezi haline alacağına inanarak bu sevinçli günde daha da seviniyoruz.

(1) Merhum Korgeneral Asım Altuğ'un henüz yayımlanmamış hatıralarından.